

Civilisationernes sammenstød eller en europæisk verden?

Samuel P. Huntington: Civilisationernes sammenstød? Informations Forlag, 2006, 64 sider, kr. 88,-

Jeremy Rifkin: Den europæiske drøm. Hvordan Europas fremtidsvision langsomt fortrænger den amerikanske drøm. Informations Forlag, 2006, 464 sider, kr. 348,-

Det er egentligt underligt, at den amerikanske politolog Samuel P. Huntingtons berømte essay fra 1993 om civilisationernes sammenstød først nu foreligger på dansk, for der er tale om tankegods, som i høj grad har præget den nationale og internationale politiske debat gennem de sidste ti år. Huntington udvikler her den tese, at fremtidens (og dermed nutidens) konflikter ikke vil finde deres primære årsag i økonomiske eller ideologiske uoverensstemmelser, men i den kulturelle og religiøse forskellighed, der præger verdens civilisationer. Specielt synes Vesten at være på konfrontationskurs med den islamiske og den konfutsianske (Kina) civilisation. Det skaber problemer langs disse civilisationers grænser og for verdenssamfundet som helhed, eftersom international ret og internationale institutioner bygger på vestlige værdier og derfor ikke udgør en fælles overbygning, der forener kulturerne.

Civilisationernes sammenstød er en ny type konflikt, som har afløst den kolde krigs ideologiske kampe, og som intensiveres af globaliseringen og den øgede interaktion mellem

kulturene. Tidligere var verdenspolitikken domineret af interne konfrontationer i Vesten, hvor ikke-vestlige magter indtog en passiv rolle: Fra den westfalske fred og frem til den franske revolution drejede det sig om monarkernes rivalisering, fra den franske revolution og frem til første verdenskrigs afslutning om folkenes (nationernes) rivalisering, og fra mellemkrigstiden og frem til den kolde krigs afslutning om ideologiernes rivalisering. Æraen efter den kolde krig er derimod karakteriseret af civilisationernes rivalisering og dermed er der ifølge Huntington tale om et sammenstød på et mere fundamentalt niveau, hvor også ikke-vestlige magter spiller en selvstændig og aktiv rolle. Forskellene og brudfladerne mellem civilisationerne er udtryk for en helt grundlæggende uenighed om tilværelsens centrale værdier: ”Vestens forestillinger om individualisme, liberalisme, konstitutionalisme, menneskerettigheder, lighed, frihed, retssikkerhed, demokrati, det frie marked og adskillelsen mellem stat og kirke har sjældent stor genklang i islamiske, konfutsianske, japanske, hinduistiske, buddhistiske eller ortodokse kulturer” (s. 46).

Forestillingen om en kosmopolitisk verdensorden, som den blev foregrebet af Kant og har sat sit præg på internationale institutioner som FN, er med andre ord udtryk for en snæver vestlig interesse. Andre kulturer ønsker ganske enkelt ikke en samlet verden byggede på disse principper,

hvorfor Huntington ikke har den store tiltro til at kosmoplismen er vejen frem. I stedet må der i fremtiden sættes på regionalt samarbejde inden for de respektive civilisationer.

Selv om *Civilisationernes sammenstød?* uden tvivl indkredser et afgørende aspekt ved nutidens politiske konflikter, eftersom den verdenspolitiske dagsorden i disse år jo rent faktisk er præget af Vestens 'krig' mod islamisk-fundamentalistisk terrorisme, må teorien kritiseres for sine forsimplede analyser. Det er problematisk at bruge kultur som altoverskyggende forklaringsmodel, dels fordi det ikke lader sig gøre at reducere individer til deres kulturelle tilhørsforhold, dels fordi man herved overser alle mulige andre forklaringsmodeller – økonomiske, politiske, sociologiske, ideologiske, og dels fordi kulturer ikke er statiske størrelser, hvad Huntington sådan set også selv påpeger – blot hindrer det ham ikke i at binde sin analyse op på et statisk kulturbegreb. Skyldes situationen i et land som Iran dets islamiske kultur eller er der snarere tale om et diktatur, som legitimerer sig ved en fundamentalistisk religiøs ideologi? Og hvad med Irak? Var Saddam Hussein ikke snarere diktator i god gammeldags forstand end den store forsvarer af det autentiske islam? Og krigen i Irak – handler den om en udbredelse af vestlige værdier eller om olie og militær tilstedeværelse i Mellemøsten? Sådanne spørgsmål gør det klart, at Huntingtons teori højest indfanger en del af virkeligheden.

Jürgen Habermas har i *Filosofi i terrorens tid* analyseret den islamiske fundamentalisme som en reaktion på en for voldsom moderniseringsproces og dermed netop frigjort konfrontationen mellem Vesten og den arabiske verden fra at være et spørgsmål om grundlæggende kulturel forskellighed. Fundamentalisme er et moderne fænomen, fastslår Habermas. Det er en "defensiv reaktion på frygten for en voldsom udryddelse af traditionelle livsformer. [...] Det, der i Europa under mere favorable omstændigheder blev oplevet som en *frugtbar* destruktionsproces, indeholder i andre lande ikke løftet om kompensation for den smerte, som opløsningen af traditionelle livsformer afføder. De føler ikke engang, at denne kompensation kan opnås inden for den næste generations horisont" (s. 54 og 56).

Årsagen til den religiøse fundamentalisme er altså ikke den islamiske civilisation *som sådan*, det vil sige dens grundlæggende uforenelighed med demokrati som følge af civilisationens værdier, men derimod en for den arabiske verden smertelig moderniseringsproces, hvor Vesten som helhed kommer til at tjene "som syndebug for den arabiske verdens egne, meget virkelige erfaringer af tab." (s. 54 og 56). En sådan nuancering ville have klædt Huntingtons essay og gjort det mere troværdigt, eftersom forestillingen om civilisationernes grundlæggende uforenelighed så ville have været én blandt flere forklaringsmodeller, der må holdes i spil samtidig.

Modsat Huntington er den amerikanske økonom og samfundsteoretiker Jeremy Rifkin i *Den europæiske drøm* på sporet af en ny utopi, der kan binde verden sammen. Igen holder globaliseringen for som den store udfordring, der kræver nye svar. Mens den amerikanske drøm som modernitetens drøm var fokuseret på individets uafhængighed og ret til at søge egen (økonomiske) lykke uden andres indblanding, er den europæiske drøm som postmodernitetens sidste drøm ved overgangen til den nye globale æra fokuseret på fællesskab, social forpligtelse og bæredygtighed. ”Den europæiske drøm sætter fællesskab over individuel uafhængighed, kulturel forskellighed over assimilation, livskvalitet over materiel velstand, bæredygtig udvikling over ubegrænset materiel vækst, leg over ubønhørligt arbejde, universelle menneskerettigheder og naturens rettigheder over ejendomsretten og globalt samarbejde over ensidig magtudøvelse.” (s. 11).

Den europæiske drøm er med andre ord det adækvate svar på den globalisering, der gør det klart, at verden hænger sammen på en ny måde. Rifkin går endda så vidt som til at se den amerikanske drøm som udtryk for en form for dødsdrift, det vil sige en tendens til at værne om det individuelle på bekostning af helheden, der ultimativt ender med at ødelægge helheden og derved bereder sin egen død. De mest fremtrædende eksempler er amerikanernes grove udnyttelse af naturen og deres manglende blik for,

at hvis vi ikke tager vare på miljøet, ender vi med at nedbryde den omfattende, symbiotiske sammenhæng, naturen er, og dermed også at ødelægge vores eget livsgrundlag. Det samme fokus på sig selv og egen frihed gør sig gældende i amerikanernes forhold til omverdenen. De har ikke den store tiltro til international ret, menneskerettigheder og andre overnationale instanser. For dem er nationalstaten det højeste, og mens europæernes tilslutter sig et kosmopolitisk verdenssyn, er amerikanernes internationale ageren stadig betinget af snævre egeninteresser.

Mange fordomme om de gode europæere og de kyniske amerikanere bliver bekræftet og dyrket i Rifkins bog. Det er til tider ret svært at genkende hans skønmaleri af Europa som et rent eventyrland. Bogen rummer mange gode indsigter, interessante statistikker og emnet er grundlæggende spændende, men den burde højst have været halvt så lang. Rifkin snakker, gentager sig selv i en uendelighed og bruger i det hele taget mange ord til at beskrive meget klare distinktioner, som læseren for længst har forstået. Værre er dog hans hang til at skulle ordne alting i kasser, der gør, at hans analyser ofte bliver grove og forsimplede. Fx identificerer han den amerikanske drøm med oplysningstidens idealer om videnskabeligt fremskridt, privat ejendomsret, kapitalisme og individuel lykke, mens den europæiske drøm repræsenterer en slags besindelse på oplysningen: der

er grænser for fremskridtet, væksten, udnyttelsen af naturen osv. Det er jo ikke decideret forkert, men det er en analyse, der alene kan fremkomme, fordi Rifkin i udgangspunktet sorterer godt og grundigt i oplysningens værdier og faktisk er blind for, at netop de værdier, han finder i den europæiske drøm, også er oplysningens værdier: kosmopolitisme, menneskeretligheder, anerkendelse af den anden uanset dennes kulturelle og religiøse ståsted osv. Den europæiske drøm har frem for alt sit forlæg i Kants afhandling om den evige fred, hvad Rifkin faktisk også selv nævner, uden at det dog hindrer ham i at fortsætte sin forsimplede skematisering.

Fremfor at se den amerikanske henholdsvis europæiske drøm som to spor, der er indeholdt i oplysningsprojektet og som dermed vidner om oplysningens komplekse værdisæt, taler Rifkin om det europæiske projekt som et postmoderne eller post-postmoderne projekt. Det forekommer utroværdigt. Måske ville det have været bedre bare at analysere forskellen mellem det amerikansk og det europæiske samfund som forskellen mellem et demokrati, der i vidt omfang er bygget op omkring markedsprincipperne og demokratier, der har udviklet sig til velfærdsstater og dermed har en større tiltro til den politiske regulering af samfundet. Meget ville i hvert fald være vundet, hvis vi ikke skulle belemres med Rifkins unødvendige og uinteressante forklaringer på, hvorfor europæerne bedre kan

lide kvalitetsmad, har en større for-kærlighed for at spadsere og begive sig ud i naturen, arbejder for at leve i stedet for at leve for at arbejde, bedre kan lide flotte bygninger osv osv.

Rasmus Navntoft Pedersen

Montaigne ned gennem Europa

Michel de Montaigne: Italiensrejse. Dagbog 1580-81, Gyldendal, 2005, 317 sider, kr. 299,-

Bjørn Bredal: Et renaissancemenneske, Gyldendal, 2005, 293 sider, kr. 299,- Samlet pris kr. 499,-

Bjørn Bredal fra dagbladet Politiken har det med at stå for nogle sikre og smagfulde, men også mildt atypiske udgivelser. For en del år siden indskrev han sig således i den minimale genre der dækker et enkelt årstals historie med bogen *Forandring fryder. En bog om år 1900*. Hermed er han kommet i godt og eksklusivt selskab (fx John E. Wills: *1688. A Global History* og Hans Ulrich Gumbrecht: *In 1926. Living at the Edge of Time*).

Det eksklusive præg fortsætter nu med en dobbeltudgivelse der lugter langt væk af Gyldendal og royale støttekroner. Bredal har selv skrevet *Et renaissancemenneske* om Michel de Montaigne, samtidig med at han har oversat Montaignes *Italiensrejse. Dagbog 1580-81*.

Dagbogen er frem for alt Montaignes observationer af alt mellem himmel og jord på rejsen gennem Europa mod det Rom der fascine-